

1. naloga
Črna luknja v središču Galaksije

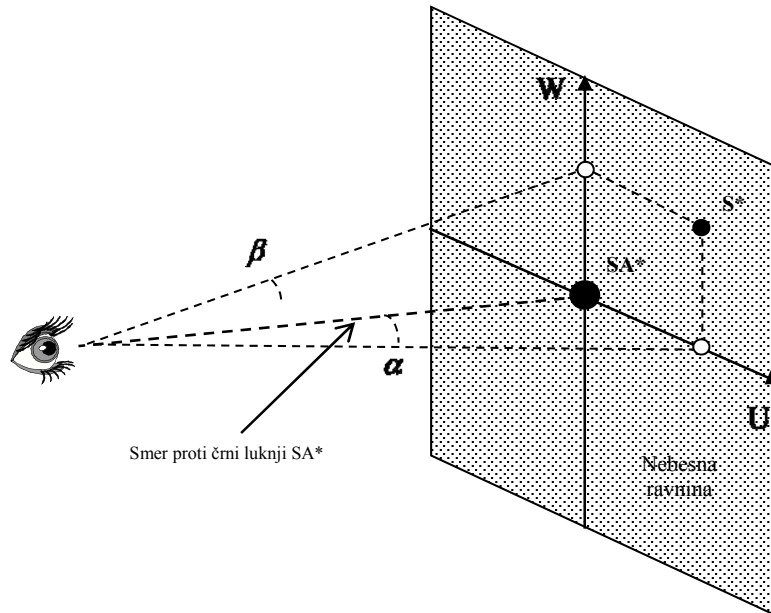
Astronomi so na podlagi opazovanj ugotovili, da je v središču Galaksije masivna črna luknja. Njeno prisotnost je mogoče ugotoviti na podlagi gibanja zvezd v jedru Galaksije. Črna luknja se nahaja v ozvezdju Strelec in jo označujemo s SA*. Astronomi so izmerili položaje zvezde S*, ki se giblje okoli nje.

V **preglednici 1** so sledeči podatki: datum opazovanja (datum v decimalnem zapisu), in kotni oddaljenosti zvezde od črne luknje α in β v kotnih sekundah, v smereh, kot to prikazuje **slika 1** (koordinatni sistem z osema U W in izhodišču v SA*).

Ena kotna sekunda ($\varphi=1''$) je v tem sistemu enaka $d=41$ svetlobnih dni oziroma:

$$S_0 = \frac{d}{\varphi} = 41 \frac{\text{svetlobni dan}}{\text{arcsec}}.$$

	Datum (leto)	$\alpha(\text{arcsec})$	$\beta(\text{arcsec})$
1	1995,222	0,117	- 0,166
2	1997,526	0,097	- 0,189
3	1998,326	0,087	- 0,192
4	1999,041	0,077	- 0,193
5	2000,414	0,052	- 0,183
6	2001,169	0,036	- 0,167
7	2002,831	- 0,000	- 0,120
8	2003,584	- 0,016	- 0,083
9	2004,165	- 0,026	- 0,041
10	2004,585	- 0,017	0,008
11	2004,655	- 0,004	0,014
12	2004,734	0,008	0,017
13	2004,839	0,021	0,012
14	2004,936	0,037	0,009
15	2005,503	0,072	- 0,024
16	2006,041	0,088	- 0,050
17	2007,060	0,108	- 0,091

Slika 1

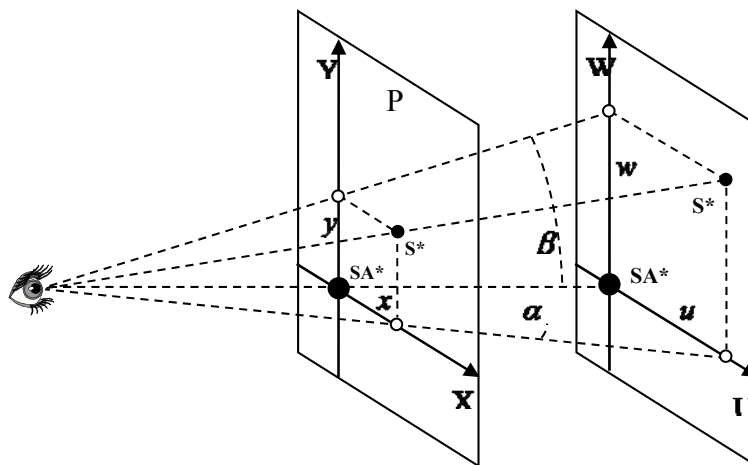
Z znanimi podatki reši naslednje naloge:

- a) V sendviču poravnaj milimetrski, indigo papir (neki papir, ki kopira stvari na drugo podlago) in prozorni papir. Podatke za lege zvezde S^* za izbrane datume iz preglednice 1 vnese v koordinatni sistem XY z izhodiščem v SA^* , pri čemer ena kotna sekunda ($\varphi = 1''$) pomeni $d_0 = 1200 \text{ mm}$ v koordinatnem sistemu oziroma:

$$S = \frac{d_0}{\varphi} = 1200 \frac{\text{mm}}{\text{arcsec}}.$$

Pomagaj si tudi s sliko 2.

- b) Z narisano in prekopirano orbito zvezde dokaži, da je ravnina orbite zvezde S^* okoli SA^* pravokotna na zveznico med opazovalcem in SA^* .

Slika 2

- c) Z narisano orbito zvezde S^* določi njene orbitalne elemente okoli črne luknje SA^* sledeče:
- I. a – veliko polos tira (v enotah svetlobnih dni); b – mala polos tira (v enotah svetlobnih dni); e – ekscentričnost.
  - II. $r_{\min}$ – najmanjša razdalja med S^* in SA^* (v enotah svetlobnih dni); $r_{\max}$ – največja razdalja med S^* in SA^* (v enotah svetlobnih dni).
  - III. Razdalja od opazovalca do S^* .
  - IV. Orbitalno periodo (čas enega obhoda) zvezde S^* okrog črne luknje SA^* (določi najboljšo mogočo vrednost z upoštevanjem čim večjega števila meritev in izračunom njihove aritmetične sredine).
  - V. Celotno maso sistema $SA^* - S^*$.

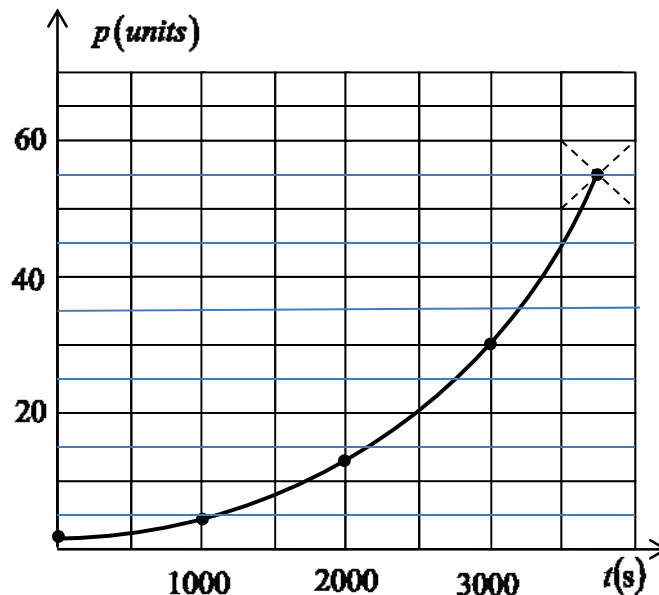
Svetujeva, da za natančno določitev rezultatov vmesne izračune in končne rezultate prestaviš preglednicah.

$$G=6,67 \cdot 10^{-11} \text{ Nm}^2\text{kg}^{-2}$$

2. naloga

Termodinamični preizkus

Skupina znanstvenikov je poslala vesoljsko plovilo k dvema eksoplanetoma P_1 in P_2 , da bi z njim raziskala atmosferi eksoplanetov, ki sta 100 % iz CO_2 . V njunih atmosferah ni gibanja atmosferskih mas in sta v termodinamičnem ravnovesju. Ko se vesoljsko plovilo približa posameznemu planetu, nanj spusti radijsko sondo v navpični smeri (smer proti središču planeta). Ko radijska sonda med padanjem doseže konstantno hitrost, začne pošiljati meritve tlaka v atmosferi eksoplaneta. Na sliki 3.1 je graf atmosferskega tlaka (v poljubnih enotah) kot funkcija časa padanja sonde na eksoplanet P_1 . Ko se sonda dotakne površja eksoplaneta P_1 , pošlje meritev površinske temperature $T_0 = 700 \text{ K}$ in podatek za gravitacijski pospešek na površju $g_0 = 10 \text{ ms}^{-2}$.

Slika 3.1

težni pospešek na atmosfero konstanten.

Računamo, kot da je poti spusta sonde skozi

a) Določi višino h_0 na kateri je radijska sonda R_1 začela padati enakomerno oziroma začela oddajati radijski signal.

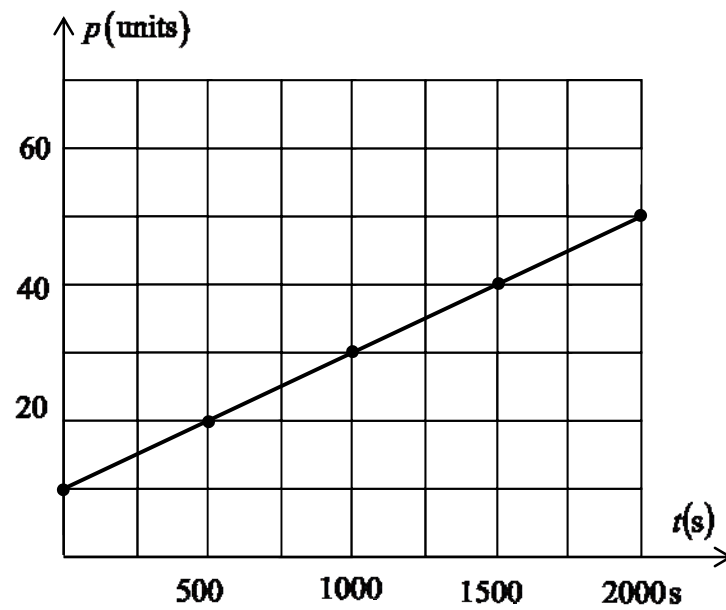
b) Določi temperaturo atmosfere eksoplaneta P_1 na višini $h = 39,6 \text{ km}$. Uporabi podatke: splošna plinska konstanta $R = 8,3 \text{ J/molK}$, molska masa CO_2 $\mu = 44 \text{ g/mol}$.

c) Na sliki 3.2 je graf atmosferskega tlaka (v poljubnih enotah) kot funkcija časa spusta sonde na planet P_2 . Radijska sonda vesoljskemu plovilu sporoči vrednost temperature na površju $T_0 = 750 \text{ K}$ in vrednost gravitacijskega pospeška $g_0 = 8 \text{ ms}^{-2}$ v trenutku pristanka na planetu P_2 .

Nariši naslednje grafe odvisnosti tlaka p in temperature T v CO_2 atmosferi eksoplaneta P_2 :

$$p = f(h)$$

$$T = f(h)$$

Slika 3.2

3. naloga

Opazovalec na eksoplanetu

Zvezda Sirij v ozvezdju Veliki pes je najsvetlejša zvezda (za Soncem) za opazovalca na Zemlji. Opazovalec sicer s prostim očesom vidi le eno zvezdo, v resnici pa je Sirij dvozvezdje. Velik navidezni sij Sirija je posledica dveh dejstev: velikega izseva zvezde in njene bližine. Mizar v ozvezdju Velikega medveda sestavljajo 4 zvezde, ki so na našem nebu videti zelo blizu skupaj. Nekatero od teh zvezd so gravitacijsko vezane.

Predpostavimo, da se opazovalec A nahaja na eksoplanetu v zvezdnem sistemu Sirija.

Določi:

- Navidezno magnitudo Sonca $m_{\text{Sun,Planet}}$, kot bi jo izmeril opazovalec A.
- Navidezno magnitudo zvezdnega sistema Sirij $m_{\text{SY,Planet}}$, kot bi jo izmeril opazovalec A.
- Skupni izsev zvezdnega sistema Mizar L_{Mizar} .
- Povprečno razdalja med gravitacijsko vezanimi zvezdami sistema Mizar in Zemljo.
- Geocentrično kotno razdaljo med sistemoma Mizarja in Sirija $\Delta\theta$.
- Razdaljo v prostoru med gravitacijsko vezanim sistemom Mizarja in opazovalcem A $d_{\text{Mizar,Planet}}$.
- Skupno navidezno magnitudo zvezd Mizarjevega sistema, kot bi jo izmeril opazovalec A $m_{\text{Mizar,Planet}}$.

Pri vseh izračunih in rezultatih upoštevaj mersko napako!

Uporabi sledeče podatke:

$d_{\text{Sirius,Earth}} = 2.6 \text{ pc}$ - razdalja med Sirijem in Zemljo,

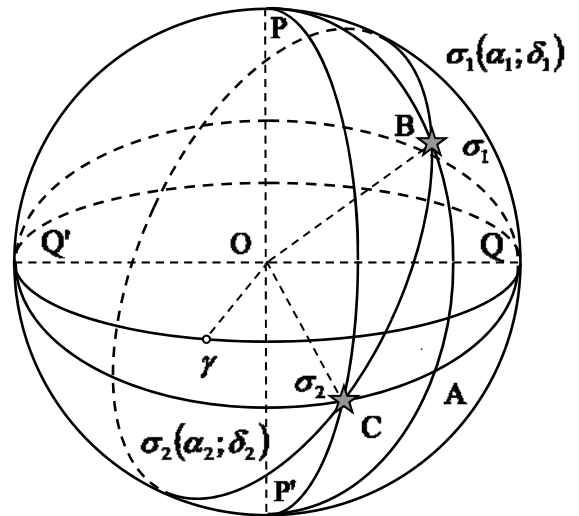
$m_{\text{Sirius,Earth}} = -1.46^{\text{m}}$ - navidezna magnituda Sirija iz Zemlje;

$d_{\text{Sun,Earth}} = 1 \text{ AU}$ - razdalja med Soncem in Zemljo;

$m_{\text{Sun,Earth}} = -26,78^{\text{m}}$ - navidezna magnituda Sonca na Zemlji ;

$d_{\text{Sirius,Planet}} = 10 \text{ AU}$ - razdalja med Sirijem in njegovim planetom, kjer se nahaja opazovalec A;

V spodnji preglednici se nahajajo podatki o zvezdnem sistemu Mizar, kot jih izmeri opazovalec na Zemlji.

Število zvezde	Ime zvezde	Navidezna magnituda	paralaksa (mili kotnih sekund)
1	Alcor	$3,99 \pm 0,01$	$39,91 \pm 0,13$
2	Mizar A	$2,23 \pm 0,01$	$38,01 \pm 1,71$
3	Mizar B	$3,86 \pm 0,01$	$38,01 \pm 1,71$
4	Sidus Ludoviciana	$7,56 \pm 0,01$	8 ± 4

Ekvatorialne koordinate zvezdnega sistema Mizar (σ_1) in Sirija (σ_2), merjene v heliocentričnem sistemu:

$$\alpha_{Mizar} = \alpha_1 = 13^{\text{h}} 23^{\text{min}} 55.5^{\text{s}}; \delta_{Mizar} = \delta_1 = 54^{\circ} 55' 31'';$$

$$\alpha_{Sirius} = \alpha_2 = 6^{\text{h}} 45^{\text{min}}; \delta_{Sirius} = \delta_2 = -16^{\circ} 43'.$$

Upoštevaj:

$$\ln(1 - x) \approx -x \text{ če je } x \ll 1$$

$$e^x \approx 1 + x \text{ če je } x \ll 1$$